

เสียงแห่งความ

ไม่มีทุกข์

ธรรมะเล่มน้อย

เป็นหนังสือธรรมะขนาดพกพารายเดือน ๑๒ เล่ม ๑๒ เดือน เพื่อเจริญสติและแสวงหาปัญญาเบื้องต้น สำหรับผู้ไม่มีเวลาศึกษาเนื้อหาโดยละเอียด สามารถมีส่วนร่วมได้โดย

๑. ผู้ที่อ่านแล้วคิดว่าดีมีประโยชน์ โปรดส่งมอบให้แก่ผู้อื่นต่อ เปรียบดังท่านให้ทาน

๒. สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มน้อยตามกำลัง

๓. เลือกจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มน้อย เพื่อเผยแผ่ในวาระต่าง ๆ เช่น งานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเกิด งานสมรส งานเฉลิมฉลอง งานบุญ งานศพ ฯลฯ โดยสามารถเลือกเอาเฉพาะ ส่วนที่เป็นธรรมบรรยายและพิมพ์บางส่วนเพิ่มเติมได้

ธรรมะดี ๆ มีติดตัวไว้ เพื่อเจริญสติและปัญญา

ร่วมเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ธรรมะเล่มน้อยได้ที่

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐

เสียงแห่งความไม่มีทุกข์

จาก คติธรรม

ของพุทธทาสภิกขุ

ใจความของการทำจิตให้เป็นสมาธิ มี
อยู่สั้นๆ ว่า ในขั้นแรก พรากจิตออกมาเสีย
จากการเดินไปตามความพอใจของมันเอง ซึ่ง
มักจะเดินไปในฝ่ายชั่วร้ายเป็นธรรมดา นั้น ให้
มาเกาะอยู่ที่อารมณ์อันใหม่ อันไม่เป็นที่ตั้ง

ของความชั่วร้าย คืออารมณ์ของสมาธินั่นเอง. ตัวอย่างเช่น การเจริญอานาปานสติ ก็ให้เกาะอยู่ที่ลมหายใจ จนมันเกาะแน่นอยู่ได้แล้วค่อย ๆ ผ่อนความรู้สึกในการเกาะนั้น ให้น้อยลง ๆ จนเจียบสนิทไปเป็นชั้น ๆ เป็นต้น ฯ.

[๑]

เมื่อกระทำจิตให้สงบเป็นสมาธิได้แล้ว กิเลสขนาดกลาง คือความชั่วร้ายทางจิต ชนิดที่ไม่ถึงกับทะลุออกมาทางกายวาจา ก็เป็นอันร่วงไปโดยสิ้นเชิง; แต่ว่า “กิเลสชั้นละเอียด” หรือ “เชื้อของกิเลส” นั้น ยังคงซ่อนอยู่ในส่วนลึก ซึ่งจะต้องทำลายเสียอีก

ชั้นหนึ่ง ด้วยอำนาจวิปัสสนา ซึ่งเรียกอีก
 อย่างหนึ่งว่า ปัญญาหรือญาณ จึงจะได้พบ
 ความสงบอันสูงสุด ได้รับผลขั้นเด็ดขาด ไม่มี
 ความทุกข์อีกต่อไป ฯ [๒]

ปัญญา หรือ วิปัสสนา คือเห็นแจ้ง
 สิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง หรือได้ยินเสียง
 ของความสงบ เป็นความเห็นแจ้งที่เกิดขึ้น
 ได้เฉพาะต่อเมื่อจิตเป็นสมาธิเท่านั้น. การ
 เห็นแจ้งนี้บังคับเอาไม่ได้ จะทำได้แต่เพียง
 ประคองสมาธิไว้ให้ดีตลอดเวลา ในลักษณะที่
 อำนวยแก่การพิจารณาสิ่งทั้งปวงอย่างลึกซึ้ง
 อยู่เสมอ จนกว่าเมื่อใดความเห็นแจ้งจะ

ปรากฏขึ้นเท่านั้น ๖. [๓]

ความเห็นแจ้งที่ปรากฏขึ้นถึง
ขีดสุดนั้น สามารถทำลายอวิชา คือ
ความหลง อันเป็นเชื้อของกิเลสทั้งหลายทั้ง
ปวงให้หมดสิ้นไปได้, กิเลสจึงไม่อาจเกิด
ขึ้นอีกแม้แต่อย่างใด. ต่อนั้นไป ศีลก็จะมี
อยู่ในตัวเอง สมานธิก็อยู่ในตัวเองเป็นปกติ
และเด็ดขาด ความสงบจึงกลายเป็นสิ่งที่
ปรากฏแก่ผู้นั้นอยู่ตลอดเวลา ๖. [๔]

ความเห็นแจ้ง ย่อมเป็นเสมือนแสง
อันแรงกล้า ที่สามารถส่องลึกลงไปทำลาย
เชื้ออันละเอียดของกิเลสทั้งปวง ในส่วนลึก

ที่สุดของสันดาน คือพื้นส่วนลึกที่สุดของจิต อันเป็นที่นอนแอบแฝงของเชื้อกิเลสเหล่านั้น, มันทำลายกันในตัวเอง คุงเดียวกับเมื่อแสงสว่างเข้ามาความมืดก็หายไปฉันใดก็ฉันนั้น ฯ

[๕]

ความสงบ อันจะได้รับในขั้นเห็นแจ้ง อย่างเด็ดขาดนี้ จะมีเป็นอย่างไรนั้น ย่อม ลึกซึ่งเหลือที่จะพรรณนา. นักศึกษาผู้รัก เหตุผล ควรจะพิจารณาดูย้อนไปจากโทษที่ เกิดมาจากกิเลสชั้นละเอียด ที่นอนเป็นเชื้อ อยู่ในสันดานนั้น ๆ แล้วคำนวณดูในข้อที่ว่า ถ้าหากว่าโทษนั้นสงบไปสิ้นเชิงแล้ว มันจะ

เป็นความสงบที่แสนจะสงบสักเพียงใด ก็
พอจะเข้าใจได้กว้าง ๆ โดยทั่วไป ฯ [๖]

สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่ากายนี้เที่ยง
แท้เป็นของตน ก่อให้เกิดความไม่สงบอย่าง
ที่เห็นได้ไม่ยาก การร้องไห้ ความรัก ความ
เกลียด ความหึงหวง ความโกรธ ฯลฯ เหล่า
นี้ล้วนแต่มีมูลมาจากความเห็นว่ากายนี้เป็น
ของตน ซึ่งทำให้พลอยรวบเอาของที่เนื่อง
กับกายของตนมาเป็นของ ๆ ตนไปด้วยอีก
ต่อหนึ่ง ฯ [๗]

ร่างกายนี้ประกอบด้วยวัตถุธาตุต่าง ๆ
ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่ใช่ตัวตนอันเป็น

แก่นสารสำคัญอะไรนัก; แต่ความรู้สึกของ
 คนผู้เป็นเจ้าของไม่อย่างนั้น กลายเป็นรู้สึก
 ว่ากายนี้แหละเป็นตนเอาเสียทีเดียว เช่น เมื่อ
 งูกัดนิ้วเท้าของเรา แทนที่จะรู้สึกว่างูกัด
 เพียงนิ้วเท้าของเรา กลับไปรู้สึกว่างูกัดเรา
 และเราจะตายแล้ว ฯ [๘]

ในบรรดาความหลง เทียบเอานั่นเอานี้
 มาเป็นตน หลายต่อหลายอย่างด้วยกันนั้น
 ท่านยกเอาความที่เข้าไปเห็นว่า “กาย” เป็น
 “ตน” นี้ ขึ้นเป็นข้อแรก, เพราะ “กาย”
 เป็นสิ่งที่ความหลงของคนเราจะต้องคว้า
 หยิบขึ้นมาเป็น “ตน” ก่อนสิ่งอื่น. คือ

ก่อนที่จะคว้าเอาจิตใจหรือธรรมขึ้นมาเป็น
ตัวตน ท่านจัดไว้เป็นกิเลสชั้นละเอียดข้อ
แรกที่สุด ก็สมแล้ว ฯ [๙]

วิจิทธิกานา คือความลึกลับของจิต ไม่
แน่ว่าอะไรเป็นอย่างไรแน่? ชีวิตนี้เป็น
อย่างไร? ตนจะเอาอะไร อย่างไร เท่าไร
จากชีวิตนี้? พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ดีแน่หรือ? งานหรือสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ใน
บัดนี้ดีแน่หรือ? จะสำเร็จได้หรือ? ตาย
เสียเป็นสุขกว่าอยู่หรือ ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้
ล้วนแต่มีคมมาสลับไปหมด เวลาหนึ่งเห็น
อย่างหนึ่ง อีกเวลาหนึ่งเห็นอย่างหนึ่ง ฯ [๑๐]

วิกิกิจฉา อาจก่อความไม่สงบ คือเผา-
 ลนรบกวนจิตใจ จนทำให้ถึงกับสงสัยได้ว่า
 ความดีนั้นเป็นสิ่งที่ดีแน่ละหรือ ความชั่วนั้น
 เป็นสิ่งชั่วแน่ละหรือ เช่นนี้ได้เรื่อยไปไม่สิ้น
 สูด. กระทั่งสงสัยในการทำกรรมและการ
 รับผลกรรมของตน ก็ล้วนแต่เป็นปัญหาที่
 รบกวนความสงสัยไม่รู้จักหมดสิ้น, เป็น
 ความปั่นป่วนชนิดที่อาจทำให้ไม่ได้รับความ
 พอใจในการกิน การนอน การได้ลาภ และ
 การได้อะไรอื่น ๆ อย่างเต็มที่ หรือถึงกับไม่
 ได้รับความก็ได้ ถ้าหากว่าความลังเลนั้น ๆ ได้
 รับสิ่งแวดล้อมกระตุ้นให้เป็นไปอย่างแรงกล้า.

ความเป็นมนุษย์ของเราขาดผลกำไรไป เพราะเหตุที่ไม่ได้รับผลซึ่งที่แท้จริงจะได้รับ เพราะโทษคือวิจิกิจฉานี้ ฯ [๑๑]

สีลัพพตปรามาส คือความยึดถือศีลและวัตร ในทำนองที่ผิดความหมายเดิม หรือความหมายที่ถูกต้อง. ข้อนี้หมายถึงการที่เข้าใจผิดในข้อปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง จนถึงกับทำสิ่งนั้นซึ่งมีความมุ่งหมายเป็นอย่างหนึ่งให้กลายเป็นอย่างอื่นไป จนผิดความประสงค์ที่แท้จริง ถึงกับทำสิ่งนั้นให้กลายเป็นของมีมลทินหรือถึงกับต่ำทรามไป และยังหมายถึงการยึดถือในพิธีรีตองอย่าง

เปลือก ๆ ผิว ๆ หรือที่เป็นไปอย่างโง่เขลา
งมงายทุกชนิด ฯ. [๑๒]

ความหลงใหลในสิ่งที่ลึกลับอัศจรรย์ที่
เข้าใจไม่ได้ มากกว่าที่จะนิยมชมชอบในสิ่ง
ที่เปิดเผยชัดเจนเข้าใจได้ นี่ก็ทำให้เกิดการ
ลุ่มหลง ๆ ขึ้นได้, เช่นศีลวัตรข้อปฏิบัติ
ต่าง ๆ ในพระศาสนา ซึ่งที่แท้ก็มีเพื่อการขุด
เกลากิเลส หาความสงบสุข กลับยึดถือไปว่า
เป็นเครื่องมือที่จะทำให้ผู้นั้นกลายเป็นผู้
วิเศษ มีอำนาจกายสิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
เหนือคนธรรมดา จนถึงกับปฏิบัติด้วยความ
ลุ่มหลง ฯ. [๑๓]

พระพุทธรูปซึ่งสร้างขึ้นบูชาตามความ
 มุ่งหมายเดิม ก็เพียงเพื่อเป็นอนุสาวรีย์
 เครื่องเตือนใจให้เกิดกุศลจิต เป็นความ
 ระลึกความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า.
 ครั้นต่อมาความหลงอันเป็นสมบัติเดิมในใจ
 ของผู้นิยมของอัสจรรย์ ก็ทำพระพุทธรูปนั้น
 ให้กลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ สำหรับอ่อนวอน
 ขอสิ่งต่างๆ ตามที่ตนปรารถนา หรือตามแต่
 ที่ตนจะสมมติให้พระพุทธรูปนั้น ๆ มีอำนาจ
 ใดๆ เช่นกลายเป็นพระเครื่องรางเป็นต้น ฯ

[๑๔]

ความหลงที่มีชื่อว่า “สี่ลัทธิพศปรามาส”

นี้ นำความเสียหายมาให้ยิ่งใหญ่หลวงโดยไม่รู้สีกตัว ก็คือ นอกจากจะถูบลำสิ่งบริสุทธิ์ให้กลายเป็นของสกปรกไปแล้ว ยังทำให้มนุษย์ถอยหลัง ไกลจากความเป็นสัตว์ผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ไปเป็นสัตว์ที่ไม่อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผลมากเข้าเท่านั้น ฯ [๑๕]

การยึดถือบุคคล, พิธี, หรือวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ด้วยอำนาจความซึ่ฉลาดของตนนั้น มีมาแล้วตั้งแต่สมัยมนุษย์ป่าเถื่อน และมีมากระทั่งถึงพุทธกาล. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติความรู้สีกอันต่ำชื่อนี้ ให้เป็นความโง่เขลาชนิดหนึ่ง ใน

บรรดาความโง่เขลาชนิดตื้น ๆ ที่พระอริย-
บุคคลชั้นตื้นที่สุด คือพระโสดาบันจะพึง
ละเสีย ฯ [๑๖]

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ถือเอาความดี
ที่ตนกระทำนั่นเอง เป็นเครื่องรางวัลสำหรับ
เป็นเครื่องอุ้มใจ ปลอดภัยให้กล้าหาญ ซึ่ง
เป็นเครื่องรางวัลอันสูงสุดและแท้จริง ไม่ต้อง
เอาความขลังเข้ามาช่วย ก็เป็นเครื่องรางวัลที่
ทำหน้าที่ของมันได้จริงและแน่นอน ฯ [๑๗]

ธรรม ซึ่งเป็นเครื่องรางวัลได้ศักดิ์สิทธิ์
กว่าสิ่งใดหมด ก็คือความเชื่อตัวเอง และ
เคารพตัวเองในการที่มีความดีอยู่ในตัว, ความ

สัจย์ชื่อต่อหน้าที, ความรักชาติ, รักสกุล
 เหล่านี้เป็นต้น เป็นธรรมะหรือองค์พระ
 ธรรมที่เป็นเครื่องวางอันแท้จริง. ผู้มีจิตใจสูง
 พอสมควร จะมองเห็นได้โดยทั่วไป ไม่ต้อง
 มีการปลุกเสกขึ้นวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น
 ยึดถือ ซึ่งเป็นของมมายงอ่อนแอจนแคลน
 และหลอกลวงตัวเองยิ่งนัก ฯ [๑๘]

เมื่อยังไม่สามารถใช้ “ของจริง” ให้เป็น
 “เครื่องวางจริง” อยู่เพียงใด ก็ยังเรียกว่า
 “อริยชน” หรือ “อารยชน” ไม่ได้อยู่เพียงนั้น.
 ผู้นั้นยังไม่มี “ความจริง”, ยังไม่มี “ความ
 สงบ” เพราะยังมีคัมภีร์ต่อเหตุผล มีคัมภีร์

ต่อแนวทางที่จะนำไปสู่ขั้นสูงของจิต, ยังไม่รู้จักต้นกระแสน้ำที่จะไหลไปสู่ความสุข หรืออย่างน้อยที่สุด ก็เป็นผู้มีการตั้งอยู่ในเหตุผลน้อยเกินไป จนน่าอันตรายแก่สังคม คืออาจชักจูงกันทำสิ่งที่น่าสงสารตัวเอง เป็นความไม่สงบชนิดที่ไม่รู้สึกตัวอย่างยิ่ง ฯ [๑๙]

พระอรียบุคคลแม้ขั้นต้นที่สุด คือพระโสดาบัน ย่อมละการยึดถือลุ่มคลำผิดๆ ได้เด็ดขาด, ไม่มีการถือที่พึงอันเท็จเทียม เช่น ถิ่นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ วัตถุเครื่องรางที่ศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ นอกจากเครื่องรางคือ “ธรรม” อย่างเดียว. ส่วน

พระอริยบุคคลชั้นสูง คือพระอรหันต์นั้น ท่านพ้นจากการตายเสียแล้ว ด้วยอำนาจ “อมตธรรม” ที่ท่านบรรลุ เป็นอันไม่มีปัญหายุ่งยากอันใด ที่เกี่ยวกับความยึดถือหรือลุ่มคล้ำเลย ฯ [๒๐]

อนุสัย หรือโทษ ที่เป็นตะกอนนอน चु่นอยู่ในสันดานทั้งสามอย่างในขั้นแรกที่กล่าวนี้ เป็นสิ่งที่พระโสดาบันจะต้องละเด็ดขาดมาแล้ว ในขณะที่บรรลุถึงภูมิธรรมขั้นนั้น. ท่านได้พบรุ่งอรุณอันแจ่มใสของพระนิพพาน เป็นรุ่งอรุณที่แสดงว่า พระนิพพานจักตามมาโดยลำดับอย่างแน่นอน, ในบรรดาพระ

อริยบุคคลซึ่งมีอยู่ด้วยกันสี่พวกนั้น ท่าน
เป็นพวกแรก คือพวกที่เริ่มอย่างลงสู่กระแส
หรือเกลียวอันจะนำไปยังบรมสันติ หรือ
ความสงบอย่างยิ่ง ฯ [๒๑]

กามราคะ ความยินดีในกาม ข้อนี้นี้
หมายเพียงความเชื่อใจในกาม อันเป็นเชื่อ
ที่มักจะเหลืออยู่ไม่ขาดสาย และละได้แสน
ยาก. พระอริยบุคคลประเภทที่หนึ่ง และที่
สอง ละไม่ขาด คงละได้เฉพาะส่วนที่ค่อนข้าง
หายาบ การละส่วนที่ละเอียด หรือจะละ
ได้ขาดเชื่อนั้น เป็นหน้าที่ของพระอริยบุคคล
ประเภทที่สาม ฯ [๒๒]

คำว่า “กาม” หมายถึงความใคร่ หรือ ความยินดีในรสของอารมณ์ ที่ตรงกับความใคร่ของจิต. ความใคร่ในทางกาม ใช่ว่าจะหมายถึงเฉพาะที่ใคร่เพราะกำหนดปฏิพัทธ์ด้วยความหลงใหลอย่างเดียวก็น่าไม่ แต่หมายครอบคลุมไปถึง ความใคร่ที่เป็นไปตามธรรมชาติล้วนๆ เช่น ความใคร่ของสัตยูชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์เป็นต้น ซึ่งมีได้กระทั่งแม่แก่พวกพืช ฯ [๒๓]

ปฏิฆะ ความหงุดหงิดคับแค้นใจ หมายถึงความรู้สึกจำพวกความโกรธ หรือความไม่พอใจที่ยังเหลืออยู่แผ่วๆ พอทำให้รู้สึก

อึดอัดบ้าง หรือขุ่นบ้าง. อาจมีอยู่ภายใน ไม่มีใครทราบแม้แต่ตัวเอง บางทีก็ไม่ทราบว่านี่อะไร มันเหลืออยู่เป็นความรำคาญ ฯ. [๒๔]

รูปราคา ความยินดีพอใจในความสงบชนิดที่มีรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับกามเป็นที่ตั้ง ข้อนี้ได้แก่สิ่งที่สูงกว่ากามคุณขึ้นไป คือรสของความสุขอันเกิดจากญาณ หรือสมาธิชนิดที่มีอารมณ์เป็นวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดารูปฌานทั้งหลาย. รสของความสงบจากกาม แห่งสนิทจากกามนั้น ก็เป็นรสที่ทำให้ความสุข ชนิดที่อาจติดอกติดใจได้ สำหรับท่านที่มีใจสูง

เห็นปานนั้น คือท่านอาจยินดีในรสชาติขั้นนี้ จนหลงติดได้เท่ากับคนธรรมดาหลงติดใน กามเหมือนกัน ฯ [๒๕]

อรุพราคะ ความยินดีหรือพอใจใน ความสงบ ชนิดที่มีรูปธรรมเป็นที่ตั้ง คือ เมื่อพระอรหันต์ท่านละความติดในรูปฌาน ได้แล้ว อาจไปติดใจในรูปฌาน ซึ่งเป็น ของประณีตสุขุมกว่าขึ้นไปอีกก็ได้ จึงเป็น สิ่งที่ต้องละเสียด้วยคุณกัน ฯ [๒๖]

มานะ ความสำคัญตนและคนอื่นว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนถึงกับให้เกิดการ เปรียบเทียบขึ้นว่า เลวกว่ากัน เสมอกัน หรือ

ดีกว่ากัน, แล้วเกิดความรู้สึกบางอย่างสืบ
 ต่อไปอีก. มานะในที่นี้หมายกว้างกว่าคือ
 กระด้าง ซึ่งความดีอกกระด้างก็เป็นมานะ
 ชนิดหนึ่ง อันเกิดมาแต่ความรู้สึกว่าเราเลว
 กว่าเขา เสมอเขา หรือดีกว่าเขา อย่างใด
 อย่างหนึ่งเสมอ ฯ [๒๗]

มานะ อาจมีรูปเป็นความกระด้าง ความ
 น้อยใจ เสียใจ หรืออย่างอื่น ๆ ก็ได้อีกหลาย
 ประการ ล้วนแต่ทำความวุ่นวายให้เกิดขึ้น
 ทั้งแก่ตนและผู้อื่น. ที่เป็นอย่างละเอียดที่สุด
 ไม่แสดงออกมาถึงภายนอกให้ผู้อื่นรู้ ก็ยัง
 เป็นความหนักแก่ตัวเอง ที่ตนจะต้องแบก

ธารความรู้สึกรู้สึก ที่เป็นการจัดตัวเองให้เป็น
อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ แล้วภูมิใจหรือน้อยใจ
ก็ตาม, หรืออย่างน้อยที่สุด ก็เป็นห่วง
ความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ของตน ฯ [๒๘]

อุทัจจะ เชื่อของความรู้สึกรู้สึกที่ทำให้
เกิดความตื่นเต้น หรือคิดเพลนไปในเรื่อง
ราวหรือในอารมณ์บางอย่าง ที่ก่อให้เกิด
ความตื่นเต้นหรือความฟุ้งซ่าน เช่นการตื่น-
เต้นฟุ้งซ่านในผลของงาน หรือในความดีที่
ตนทำสำเร็จเป็นต้น ย่อมเป็นสิ่งยากที่จะ
ห้ามในบางคราว ทั้งๆ ที่เราไม่ยากคิดต่อ
ไปมันก็ยังหยุดคิดไม่ได้ หลับแล้วก็ยังอด

ฝันถึงไม่ได้. เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อมทำความ
วุ่นวายให้เป็นธรรมดา จนกล่าวได้ว่า ไม่มี
การพักผ่อนที่แท้จริงเลย ฯ [๒๙]

อวิชา ความเขลาที่เป็นเชื่อนอนใน
สันดาน เป็นเหตุให้ไม่รู้สิ่งควรรู้ หรือให้รู้ผิด
ตรงข้ามจากที่ควรรู้, ทำให้เกิดอาการที่เรียกว่า
“เส้นผมบังภูเขา” หรือ “แสงสว่างบังลูกตา”
มองไม่เห็นสิ่งที่ควรเห็น; โดยเฉพาะหมายถึง
ถึงความไม่รู้ทุกซ์ ไม่รู้ความดับทุกซ์อันเด็ด
ขาด. “ความไม่รู้” ตัวเดียนี่เอง เป็นมูล
เหตุให้เกิดความเห็นผิดอย่างอื่น ๆ จึงเป็น
เสมือนรากเหง้าของกิเลสอื่น ๆ ทั้งสิ้น ฯ [๓๐]

เมื่อทำลายอวิชาได้สิ้นเชิงแล้ว กิเลส
 อื่นย่อมเป็นอันว่าถูกทำลายแล้วด้วย; แต่
 เมื่อกิเลสอื่นถูกทำลาย อวิชาอาจยังไม่ถูก
 ทำลายก็ได้ เช่นเดียวกับการทำลายต้นไม้ ถ้า
 เพียงแต่ใบหรือกิ่งถูกทำลาย รากเหง้าอาจ
 ไม่ถูกทำลายและยังไม่ตายก็ได้. ถ้าราก
 เหง้าถูกทำลาย แม้ใบกิ่งไม่ถูกทำลาย มันก็
 พลอยตายไปด้วยกันหมด ฯ [๓๑]

เมื่ออบรมปัญญาให้แก่กล้าถึงที่สุดแล้ว
 ย่อมสามารถตัดสังโยชน์ทั้งสิบ มีสักกาย-
 ทิฏฐิเป็นต้นเสียได้ ฉะนั้นปัญญาจึงเป็น
 เครื่องปราบปรามอันเด็ดขาด. รองจาก

ปัญญาลงไปก็คือสมาธิ, รองจากสมาธิลงไป
ก็คือศีล ศีลเปรียบเหมือนเครื่องกลบเกลื่อน,
สมาธิเหมือนเครื่องข่ม, และปัญญาคือ
เครื่องตัดรากตัดขาด ฯ [๓๒]

การปราบวัชพืช เช่นหญ้าคา อันรกร
รุงรังและเป็นโทษแก่สวน อาจมีวิธีที่จะ
ปราบหนักเบาต่างกันเป็นชั้นๆ ก็ได้ เช่นวิธี
ที่เบาที่สุด ก็ได้แก่การตากถาง มักจะราบ
เตียนไปชั่วคราว รากที่ยังเหลืออยู่ภายใต้ จะ
งอกขึ้นมาอีกในไม่ช้า ถ้าไม่ตากถางซ้ำอีก
อยู่เรื่อยๆ นี้พอจะเปรียบเทียบกันได้กับ “ความ
สงบ” ที่ได้รับในขั้นศีล ฯ [๓๓]

การปราบวัชพืชวิธีที่สอง ได้แก่การเอาแผ่นหินหรือแผ่นกระดานทับไว้ มันจะราบเตียนไปชั่วที่แผ่นหินนั้นยังทับอยู่; ดูเรียบร่อยเพราะมีแผ่นหินปกก็จริง แต่เมื่อยกของทับนั้นขึ้นเสีย ไม่ซ้่ามันก็จะกลับงอกขึ้นอีก และต้องกดทับต่อไปอีก. นี้พอจะเปรียบกันได้กับ “ความสงบ” ที่ได้รับในชั้นสมาธิ ๖. [๓๔]

วิธีปราบวัชพืชอันสุดท้าย คือ การขูดรากเหง้าของมันขึ้นมา แล้วสุ่มไฟเผาให้เป็นขี้เถ้า ละลายลงในแม่น้ำให้สูญสิ้นไป ก็จะมีหมดจดเด็ดขาด และเป็นครั้งสุดท้ายจริงๆ.

นี้เปรียบกันได้กับการกำจัด และการได้รับ
 “ความสงบ” ในชั้นปัญญา อันเป็นความ
 สงบถึงที่สุด ฯ [๓๕]

ถ้า “ความสงบ” ที่เกิดขึ้น เป็นความ
 สงบชั้นสูง ความสุข หรือ ความพอใจ ก็จะเป็น
 เป็นชั้นสูง ซึ่งเป็นคนละชั้น กับความพอใจ
 ของคนธรรมดา หรือคนธรรมดาอาจไม่
 พอใจในความสงบชั้นนั้นก็ได้; แต่ก็ยังมี
 ความสงบชั้นต่ำ ที่พอเหมาะกับภูมิแห่ง
 จิตใจหรือต่ำลงไปกระทั่งถึง “ความสงบ” ชั้น
 เทียม. ถึงกระนั้นก็ดีเราย่อมพบ “ใจความ”
 อันน่าอัศจรรย์ อยู่นั่นเอง คือว่า “ความสุข

หรือ ความพอใจที่เกิดมาจากสิ่งอื่น นอกจาก
ความสงบนั้นไม่มี” ๑. [๓๖]

ตามนัยแห่งพุทธปรัชญา ยังมีอรรถที่
ลึกซึ้งเป็นรสอร่อยแก่การศึกษา และแก่
ความรู้แจ้งยิ่งขึ้นไป เป็นความจริงอีกชั้นหนึ่ง
คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า “ความสุข” นั้น มัน
เป็นของไม่มีตัวจริง เป็นคำที่สมมติขึ้น ไม่
ว่าจะเป็นสุขแท้ หรือสุขเทียม ไม่ว่าสุขเกิด
แต่โลกียารมณ์ หรือสุขเกิดแต่ธรรมก็ตาม
เพราะว่าตามความเป็นจริง มันมีแต่ความ
ทุกข์ที่โพล่งขึ้น กับ ความสงบลงๆ ของ
ความทุกข์เท่านั้น ๑. [๓๗]

พระพุทธองค์ทรงเปิดเผยแก่โลก เพียงแต่เรื่องความทุกข์ กับ ความดับทุกข์ เท่านั้น เช่นที่ทรงแสดงไว้ในรูปของอริยสัจสี่ ซึ่งมีแต่ทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์ และทางที่จะเข้าถึงความดับทุกข์. ไม่มีที่ทรงเอ่ยถึงความสุข เว้นแต่ในที่ซึ่งแสดงด้วยโลกียวิหาร เพื่อให้ง่ายแก่การฟังของชาวโลก หรือ เมื่อพูดกันด้วยสำนวนธรรมดา เช่น นิพพานํ ปรมํ สุขํ เท่านั้น ฯ [๓๘]

ภาษาของมนุษย์มีคำเรียกสิ่งที่ตนชอบว่า “ความสุข” ให้เป็นคู่กันกับ คำว่า “ความทุกข์”. ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้

ความจริง โดยเฉพาะมีเพียงอันเดียวโดด คือ “ที่สุดทุกข์” ซึ่งหมายความว่า ทุกข์ทั้งมวล จะต้องดับลงที่นั่น. จึงมีโฆหารพุดสองชนิด คือ โลกียโฆหารใช้เรียก “ที่สุดทุกข์” นั้น ว่า “ความสุข” และโลกุตตรโฆหาร เช่นในอริย-สัจจ์ หรือปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ซึ่งไม่มีเอ่ยถึงคำว่า “สุข” เลย ฯ [๓๙]

หากผู้ใดเข้าใจความจริงในเรื่องของ “ที่สุดทุกข์” นี้ดี เราก็จะรู้จักสิ่งที่เราหลงเรียกกันว่า “ความสุข” นั้นได้ดียิ่งขึ้น และจะทราบชัดว่า พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบหรือทรงตรัสรู้อะไร และยังจะทำให้ทราบได้

อีกอย่างหนึ่งด้วยว่า ของคู่ ๆ คือ สุข—ทุกข์
ดี—ชั่ว เย็น—ร้อน ฯลฯ เหล่านี้ มีอยู่แต่ใน
โลกียะโวหาร คือภาษาโลกเท่านั้น ไม่มีใน
โลกุตตรโวหาร ฯ [๔๐]

พระพุทธองค์ทรงแสดงปฏิจจสมุป-
บาทก็แสดงเรื่อง “ทุกข์” อย่างเดียว. แสดง
ว่า “ทุกข์” มีขึ้น และมากขึ้น ๆ ไปได้อย่างไร,
แล้ว “ทุกข์” นั้นน้อยลง ๆ จนถึง “ที่สุดทุกข์”
ไปได้อย่างไร. แม้จะทรงชักชวนใครมา
ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานี้ พระองค์ก็
ตรัสว่า “จงมาประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อ
ทำที่สุดทุกข์กันเถิด” ดังนี้ หามิที่ทรง

ชักชวนให้มาทำความสุขกันไม่เลย ฯ [๔๑]

เมื่อมองดูตามแง่ของพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่า “สุข” เป็นสิ่งสมมติ ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งที่รู้จักและกล่าวขวัญถึงกันมากที่สุด ในหมู่มนุษย์. คำว่า “สุข” เป็นคำที่สมมติให้แก่สิ่งที่ไม่มีความจริงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น แม้จะมองดูด้วยแง่ของวิทยาศาสตร์ หรือ หลักของเหตุผลทั่วไป เราก็ยังพบว่า เป็นคำสมมติเหมือนกัน ฯ [๔๒]

ตัวอย่างเกี่ยวกับอุณฺหภูมิ, มนุษย์ เจ้าของคำพูด ถือเอามาตรฐานความรู้สึกของมนุษย์เองเป็นเครื่องสมมติ จึงมีร้อน—

มีเย็น. ตามความจริงควรจะมีอย่างเดียว เป็น
 แต่่ว่า มันร้อนมากหรือน้อยเท่าไรเท่านั้น จึง
 จะเป็นคำพูดที่ถูกต้องตามความจริง หรือ
 ตายตัวและใช้ได้ทั่วไป ไม่จำกัดเวลาและ
 สถานที่ หรืออื่น ๆ. ทางวิทยาศาสตร์จึงเรียก
 ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับอุณหภูมิว่า ร้อนเท่านั้น เท่า
 นี้ กระทบร้อน ๐ องศาเป็นต้น, ไม่อาจว่า
 เย็นเท่านั้น เท่านั้น พร้อมไปด้วยกันทั้งสอง
 อย่างได้ ฯ [๔๓]

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความจริงเรื่องทุกข์
 พุทธปรัชญายังมีความหมายที่ลึกซึ้งไปกว่า
 ที่วิทยาศาสตร์ไม่มีคำว่า “เย็น” ใ้กับเรื่อง

อุณหภูมิจึง, กล่าวคือไม่ได้มีคำว่า “สุข” สำหรับใช้เรียกความทุกข์ ที่น้อยลงๆ นั้นเสียทีเดียว เพราะถือว่า การที่ต้องเป็นสัตว์เป็นสังขารอยู่นั้น ยังเป็นความทุกข์อยู่, แม้มันจะเบาบางลงสักเท่าไร ก็ยังเรียกว่า ทุกข์ขนาดเท่านั้นๆ อยู่นั่นเอง. เมื่อทุกข์หมดก็เรียกว่า “ที่สุขทุกข์” เพียงนั้นเป็นอย่างยิ่ง และไม่ต้องมีอะไรอีก ฯ [๔๔]

คำพูดที่ว่า “สุข—สุข” นั้น คือคำที่สมมติให้แก่อาการตอนต้นๆ ของการที่ทุกข์เบาบางลงตอนใดตอนหนึ่ง ตามความพอใจของผู้สมมติ มันอาจแตกต่างกันเป็นฟ้าและ

ดินก็ได้ สำหรับ “สุข” ของคนหนึ่งกับของ
อีกคนหนึ่ง, เช่นคนหนึ่งเห็นเป็นการเดือด
ร้อนหรือเห็นเป็นทุกข์อยู่ ในเมื่อต้องทำ
อะไรชนิดที่ต้องแบกเกียรติยศของตัวเอง, แต่
อีกคนหนึ่งอาจเห็นเป็นสุขไปก็ได้ ฯ [๔๕]

เมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง และชัดเจน
อย่างปรมัตถโวหารแล้ว ท่านบัญญัติกันว่า
“ทุกข์” และความลดลง ๆ ของทุกข์โดยลำดับ
จนกว่าจะถึงหมดทุกข์ คือ “ที่สุดทุกข์” อาการ
ต่าง ๆ ในระหว่างนั้น ใครจะสมมติว่า “สุข”
หรืออะไรก็ได้แต่จะพอใจ ฯ [๔๖]

การที่มนุษย์เราเรียกกันว่า “สุข—สุข”

นั้น หมายถึงความสงบของความทุกข์
ชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งจะเป็นอย่างแท้ หรือ
อย่างเทียมก็ได้; ครั้นเมื่อหมดทุกข์ก็แปล
ว่าอยู่เหนือทุกข์ เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มี
การยึดว่าอะไรเป็นอะไร. การที่ยังยึดถือว่า
อย่างไรอยู่นั้น ยังไม่ใช่ที่สุดทุกข์ ยังคงเป็น
ทุกข์ชนิดหนึ่งเหมือนกัน แม้ว่าจะมองเห็น
ยากเพียงใดก็ตาม ฯ. [๔๗]

สิ่งที่เรียกว่า “สุข—สุข” นั้น เรายัง
พบความจริงอีกว่า มันต้องมีทุกข์มาเป็นพื้น-
ฐานสำหรับจะได้สุขขึ้นเป็น “ความไม่สงบ” เสีย
ก่อน, และแล้วสิ่งที่คุณั้นได้สงบไป ซึ่งจะ

สงบแต่ขาด หรือไม่แต่ขาดก็ตาม. อาการ
ที่คนเราสมมติชื่อให้ว่า “ความสุข” ก็เกิดขึ้น
เช่น ถ้าไม่มีอะไรยั่วให้เกิดความรัก หรือ
ความอยากเสียก่อน การได้สมรักหรือสมอยาก
ก็มีไม่ได้ ความสุขเพราะสิ่งนั้นเลยมีไม่ได้,
ซึ่งที่แท้เป็นของหลอกลวงเต็มที่ ฯ [๔๘]

เมื่อพิจารณาเห็นว่า สิ่งที่เราเรียกกันว่า
“สุข” นั้น ที่แท้ก็คือการถ่วงให้สมดุลย์ กับ
ความทุกข์ หรือความหลงใหลของเรา ใน
การที่ไปสร้างความพร่อง หรือ ความเอียง
เอนไปทางใดทางหนึ่งเอาเอง สำหรับจะได้
หลอกตัวเองว่า “สุข” ในเมื่อได้สิ่งนั้นมาถ่วง

ให้แก่ตัณหาของตัว ดังนี้แล้ว. เราก็จะเห็น
ได้โดยประจักษ์ว่า “สุข” นั้น ก็คือ
การหลอกตัวเอง เท่านั้น ฯ [๔๙]

ข้อที่ว่า “ต้องมีทุกข์ มาเป็นพื้นฐาน
สำหรับให้คนเราหาความสุข หรือ ทำนา
หาความสุขบนความทุกข์” นั้น เป็นของที่
เห็นกันได้ทั่วไป. แม้มติฝ่ายคริสเตียนก็ถือ
กันว่า มีบาปดั้งเดิมของมนุษย์ สำหรับให้
ทำความดีไถ่ถอนบาป หา “ความสุข” โดย
การทำตามคำสอนของพระเป็นเจ้า. ใน
ฝ่ายพุทธศาสนาก็ถือว่าชาติ ชรา มรณะ หรือ
ทุกข์ทั้งสิ้นนี้ มีมาจากอวิชชา และอวิชชานั้น

มีได้ด้วยวิชาเอง ซึ่งยอมรับรองว่าเป็นบาป
ตั้งเดิมของชีวิตทุก ๆ ชีวิตมาแล้วเหมือนกัน
โดยถือว่า ถ้าไม่มีวิชาเข้าปรุงแต่งแล้ว
สัตว์ในโลกนี้จะมีขึ้นมาไม่ได้ ฯ [๕๐]

บรรดาสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ในโลกนี้
พอมีขึ้นมาแล้ว ก็มีบาปติดมาเสร็จ คือ ต้อง
เกิด แก่ เจ็บ ตาย พร้อมกับความทุกข์
อย่างอื่น ๆ, มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นของ
สำหรับเผาตนเองมาพร้อม. ครั้นได้รับ
ผลคือความทุกข์ ก็หาวิธีบำบัดไปตามแต่ที่
จำเป็น หรือตามแต่จะสามารถคิดออก ฉะนั้น
การบำบัดทุกข์สิ้นไปได้เท่าใด จะมาถือว่า

“สุข” เกิดขึ้นเท่านั้นเท่านั้นได้อย่างไร เพราะ
ที่จริงเป็นแต่ทุกข์ลดน้อยลงไปบ้างเท่านั้น ฯ

[๕๑]

ข้อที่ความทุกข์อันเป็นสิ่งที่มียู่ก่อน
แล้ว ได้มาสงบไป สงบไปนั้น เป็นเพียงการ
ได้ลดโทษ ไม่ใช่การได้รางวัล มันจึงไม่ใช่
ความสุขอยู่ในตัว เป็นเพียงความสุขชนิดที่
โวหารโลกเรียกกัน ทั้งเป็นการตกอยู่ภายใต้
โมหะ คือ ความหลง ฯ

[๕๒]

ตามทางธรรมเห็นว่า การยอมตนอยู่
ภายใต้ความเร่าร้อน ของความกำหนัดยินดี
ในอารมณ์ชวนกำหนัดนั้น เป็นความทุกข์;

แต่ความรู้สึกของสัตว์โลก ที่ยังไม่รู้จักกิเลส
อันนี้ ย่อมพอใจ และเห็นเป็นความสุขไปเอง.
ความสุขจึงเกิดมีขึ้นในโลกได้ และมีคำนาม
สำหรับเรียกดาษดั้น ยิ่งไปกว่าความทุกข์
เสียอีก ฯ [๕๓]

ความทุกข์เป็นของมีอยู่แท้ แต่ไม่ค่อย
มีใครเรียกหา หรือกล่าวขวัญถึงกันนัก กลับ
เรียกร้องหาเฉพาะความสุข ซึ่งไม่ใช่ของมี
อยู่จริง เป็นเพียงมายาที่เข้าๆ ออกๆ ตาม
แต่ใครจะมีความคิดสูงต่ำ หรือตามแต่ใคร
จะตกอยู่ภายใต้อำนาจกิเลส มากน้อยเพียง
ใดเท่านั้น ฯ [๕๔]

ด้วยเหตุที่ “ความสุข” เป็นนามศัพท์
 ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของสัตว์ มากกว่าคำ
 ว่า “ความทุกข์” มากนัก จึงในการพูดกับ
 ชาวโลกเพื่อแนะนำข้อปฏิบัติธรรมให้ ก็ต้อง
 พยายามใช้คำว่า “ความสุข” ตามไปด้วย,
 เพราะสัตว์นั้นๆ ไม่เคยนึกว่า ตนมีทุกข์อยู่
 ในตนเป็นพื้นฐาน สำหรับจะได้รับการไถ่ถอน
 ออกไปเสีย, มิหนำซ้ำยังสำคัญว่า ตนกำลัง
 จะมีสุข. ดูเอาเถิด สิ่งๆ เดียวกันกลับให้ชื่อ
 ต่างกันอย่างตรงกันข้าม ทั้งนี้ก็เพราะความ
 ที่รู้จักสิ่งนั้นคนละแง่คนละมุมนั่นเอง ฯ [๕๕]

เมื่อสิ่งที่เราหลงเรียกกันว่า “ความ

สุข—ความสุข” นั้น เป็นเพียงการกลบ
 เกล็ดนทุกข์ หรืออย่างดีที่สุดก็เป็นการได้
 โทษบาปของตัวเอง ดังนี้แล้ว สุขนั้นก็ย่อม
 ไม่มีจริง, เป็นเพียงมายา คือต้องมีความ
 ทุกข์อันร้ายกาจมาเป็นพื้นฐาน หรือทดลอง
 เป็นต้นทุนให้เสียก่อน จึงค่อยทำการ
 ปลดเปลื้องมันออก แล้วเรียกส่วนที่
 ปลดเปลื้องออกได้บ้างนั้น ว่าเป็นรางวัล หรือ
 ความสุข อันตนได้รับ เป็นกำไรของชีวิต.
 พิจารณาดูให้ดีเถิด จะรู้สึกว่าเป็นที่น่า
 เวทนาสงสารตัวเองเป็นที่ยิ่ง คือเท่ากับเรา
 จะต้องเนียนขาของตนเอง ให้เป็นแผลเสีย

ก่อน เพื่อจะได้รักษาแผลนั้น แล้วดีใจมีความสุข ว่า เราหายจากแผล มีโชคดีมาก ฯ

[๕๖]

ความไพเราะของคนตรี และความงามของศิลปะต่างๆ นั้น ไม่เป็นที่ต้องการแก่จิตใจของคนธรรมดา ผู้ยังไม่มีแผลของ “ความอยาก” อันเกิดขึ้น เพราะไปลงทุนศึกษาจนยึดถือว่า คนตรีหรือศิลปะนั้นๆ มีความไพเราะและความงามอย่างไร. ชาวไร่ชาวนาที่ไร้แผลอันนี้ ถูกหาว่าเป็นคนป่าเถื่อนยังไม่เจริญ ซึ่งที่จริงนั้น เขาเป็นเพียงผู้ที่ไม่ต้องรักษาแผล ที่เขาจะเนียน ทำมันขึ้น

เองเท่านั้น ฯ [๕๗]

ก็เมื่อความสุขนั้น เป็นเพียงรางวัลที่
 ๒ ได้รับ จากการที่ตนหลงทำให้เป็นแผล แล้ว
 รักษาเอาเอง และรางวัลนั้นก็คือ การที่ตน
 ๓ ได้หายนั้นเอง ดังนี้แล้ว จะเห็นเป็นอย่าง
 ๔ อื่นไปไม่ได้ ว่าสุขนั้นมิได้เป็นของสมมติ.
 ๕ ฉะนั้นคำว่า “ความสุข” จึงเป็นเพียงคำพูด
 ของสัตว์โลก ที่ยังเต็มไปด้วย ตัณหา อุปาทาน
 และเป็นโหวหารพุดที่ตายตัวของโลก กระทบ
 ๖ แม้ท่านผู้พ้นจากสมมติแล้ว ก็จำต้องพลอย
 ๗ ผสมโรง ใช้คำสมมติคำนี้ด้วย ในเมื่อจะพุด
 ๘ กับชาวโลก หรือพุดตามภาษาโลก ฯ [๕๘]

หลักของพระพุทธศาสนา มีอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป, นอกจากทุกข์แล้ว ในโลกนี้หามีอะไรเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปไม่” แต่โลกุตตร-
 โวหารเช่นนี้ ย่อมจะฟังยากสำหรับผู้ที่กำลังมัวแต่เงื่อนไขแผลขึ้นรักษาเอง โดยไม่รู้รู้สึกตัว.

[๕๙]

การทำตัวเองให้เป็นแผลโดยไม่รู้สักอย่างเช่นอุตริลงทุนศึกษา หรือยึดถือไปตามเขาว่า นั่นคือความงาม ความไพเราะของศิลปะชั้นสูง หรือปล่อยตนหลงเข้าไป

กำหนดรักด้วยความยึดถือแน่นแฟ้น ในสิ่ง
 ที่ตนรัก เหล่านี้จะโทษใครก็ไม่ถนัด แม้จะติ
 ว่า เป็นความผิดของผู้นั้นเองก็ไม่ถนัด
 นอกจากจะปล่อยให้เป็นบาปกรรมของมนุษย์
 ที่ได้เกิดมาจากอวิชาปรุงแต่ง ฯ [๖๐]

เพราะมีอวิชาเป็นแดนเกิดนั้นเอง คน
 จึงไม่รู้สึกรู้สีก เมื่อจะเฉือนตนให้เป็นแผลทุก
 ครั้งไป; แม้ในเรื่องใหญ่ หรือเรื่องสำคัญ
 ที่สุดขนาดต้องใช้ คีล สมานิ ปัญญา เป็น
 เครื่องรักษาแผลนั้นก็เช่นเดียวกัน. ตัว
 อวิชาของผู้นั้นนั่นเอง ที่ทำทุกซ์โทษต่างๆ
 ให้เกิดขึ้นเรื่อยไป จนกว่าผู้นั้นจะรู้สึกได้ ว่า

ผู้ที่คลอດตนมานั้นเอง คือตัวข้าศึกร้ายกาจ
 ของตน แล้วจัดการทำลายมันเสีย ฯ. [๖๑]

เมื่อจะใช้คำพูดที่ลึกซึ้งกินใจให้พอ ๆ กัน
 ในข้อที่จะต้องทำลายแดนเกิดเสียนี้ ท่าน
 กล่าวว่า “ให้ฆ่าบิดามารดาของตนเสีย” หรือ
 ที่ข้าพเจ้ากำลังจะพูดในที่นี้ว่า “ให้หัดมือที่
 จะเนียนแปลให้แก่ตนนั้นเสีย”. เมื่อหัดมือ
 เสียได้แล้ว ก็จะไม่มีความวุ่นวายใดๆ เกิด
 ขึ้นอีกต่อไป และถึง “ที่สุดทุกข์” กันเพียง
 นั้น เพราะว่า การหัดมือได้นั้น ก็คือการ
 ทำลายอวิชชา ซึ่งเป็นรากเหง้าของสิ่งทั้งปวง
 อันเป็นตัวเหตุให้เกิดทุกข์ เสียได้เด็ดขาด

นั่นเอง ๑. [๖๒]

ที่เรียกกันว่า “สุข—สุข” นั้น แท้จริง เป็นของที่หลงสมมติกันขึ้น เพราะความ เข้าใจผิด หรือโดยเจาะจง ก็เพราะอำนาจ อวิชา ซึ่งทุกขณะตัวอวิชาได้เป็น “ผู้สร้าง” และตามครอบครองอยู่ตลอดเวลา เท่าที่เรา ยังมีได้รู้จักมัน และทำลายมันเสีย นี่นับว่า เป็นข้อที่น่าประหลาด ๑. [๖๓]

ข้อที่น่าประหลาดยิ่งขึ้นไปอีก จากที่ ว่าสุขเป็นเพียงของที่สมมติขึ้นนั้น ก็คือคน เรายังเกิดไปสมมติ “ความสุข” ผิดที่ ผิด จากที่ที่ควรสมมติอีกด้วย เช่นความสุขที่

เกิดจากได้อะไรสมปรารถนา แทนที่จะ
 กล่าวว่าการได้สมปรารถนานั้นเป็น “ความ
 สุข”; กลับไปกล่าวว่าตัววัตถุที่ได้นั้นเป็นตัว
 “ความสุข” ๑. [๖๔]

“ความสุข” ที่สมมติพิศที่ ที่เห็นได้ชัด ๆ
 ก็เช่นเมื่อพูดว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” ข้อ
 นี้ใคร ๆ ย่อมเห็นได้แล้วว่า นิพพานนั้นอยู่
 เหนือการเป็นสุขเป็นทุกข์ จิตที่ได้ประสบ
 พระนิพพานต่างหาก เป็นตัวได้รับ “ความ
 สุข”. การที่จิตได้รับความรู้สึกอย่างหนึ่งใน
 เมื่อประสบกับนิพพานต่างหาก เป็นการได้
 สุขของจิตเอง และตัวความรู้สึกหรือรสที่ได้

จากการประสบนิพพานนั่นเอง คือตัว
 “ความสุข” หาใช่ตัวนิพพานเป็นสุขไม่ ฯ

[๖๕]

โหวหารสามัญที่เรามักพูดกันอยู่ทั่วไป
 เช่นพูดว่า “กรุงเทพฯ สนุก” ดังนี้ เราย่อม
 เห็นได้ว่าสมมติ “ความสนุก” ผิดที่เสียแล้ว
 ที่จริงจิตที่พอใจในกรุงเทพฯต่างหาก ที่รู้สึก
 สนุก, ความรู้สึกของจิตที่พอใจต่างหาก เป็น
 “ความสนุก”. กรุงเทพฯ เป็นเพียงที่ที่ให้
 เกิดความสนุกแก่จิตของผู้ที่พอใจเท่านั้น แต่
 อาจเป็นทุกข์ หรือยัดเยียดขยะแขยงแก่อีก
 คนหนึ่งก็ได้ ฯ

[๖๖]

โหวตของชาวโลก ย่อมโยกไป
 ได้ตามอำนาจของความที่มัวแต่จะหลง
 เพลิดเพลิน จนมองไม่เห็นสิ่งทั้งปวง ตามที่
 เป็นจริง จึงเกิดการสมมติผิดที่ขึ้นในโหวต
 ของโลก จนกระทั่งกลายเป็น “ของธรรมดา”
 ไป. ในกรณีทั่วไปซึ่งไม่ต้องพิจารณาโดย
 แยกกาย ก็ไม่เป็นของสำคัญ แต่สำหรับ
 กรณีแห่งการถอนตัวออกจากทุกข์ ย่อมต้อง
 อาศัยการพิจารณาโดยแยกกายอย่างยิ่ง จึง
 ควรฝึกหัดพิจารณาอย่างละเอียดไว้บ้าง ฯ

[๖๗]

ในอุทาหรณ์ คำว่า “กรุงเทพฯ สนุก”

เราย่อมเห็นได้ว่าเป็นการสมมติผิดที่ฉันทิ,
 ในข้อว่า “พระนิพพานเป็นสุข” ก็เป็นการ
 สมมติผิดที่ฉันทิ. ทั้งนี้ก็เพราะ “สุข” เป็น
 ของไม่มีจริง มีเพียงที่สมมติให้แก่ความ
 สงบของความทุกข์เป็นขั้น ๆ ไปเท่านั้น ฯ

[๖๘]

เมื่อ “สุข” เป็นของสมมติไม่มีตัวจริง
 แล้ว การสมมติผิดที่ก็เป็น “ของธรรมดา”
 ของสิ่งที่สมมติทั้งหลายไปด้วย ซึ่งเมื่อใด
 เราเห็นประจักษ์ในความจริงข้อนี้แล้ว ก็จะไม่
 มีการยึดถือ. แทนที่จะยึดถือว่าศีลเป็นสุข
 ก็จะเห็นตามที่เป็นจริงว่า ศีลเป็นเครื่องให้

เกิดความสงบจากโทษ ทางกาย และวาจา และเราเรียก “รส” ที่ได้จากความสงบนั้น ๆ ว่า “ความสุข” ซึ่งเป็นการสมมติให้แก่การที่ความทุกข์มาน้อยลงไป คือดับไปส่วนหนึ่ง ๆ นั้นเอง ฯ [๖๙]

แทนที่จะยึดถือว่าสมาธิเป็นสุข ก็จะได้เห็นตามที่เป็นจริงว่า สมาธิเป็นเพียงเครื่องมือให้เกิดความสงบทางจิต และเรียกรสที่ได้รับจากความสงบนั้นว่า “ความสุข” ซึ่งเป็นคำที่สมมติให้แก่การที่ความทุกข์ได้ดับน้อยลงไปอีกส่วนหนึ่ง ฯ [๗๐]

แทนที่จะยึดปัญญาหรือวิปัสสนาว่าเป็น

“ความสุข” จะเห็นตามที่เป็นจริงว่า เป็นเพียงเครื่องมือตัดรากล้อกิเลส ที่นอนนิ่งอยู่ในสันดานให้ขาดสูญ ไม่ให้กำเริบขึ้นอีกเป็นอย่างๆ ไป หรือสิ้นเชิงทุกอย่าง จนได้รับความสะดวกอย่างเด็ดขาด, แล้วเรียกรสที่จะได้รับจากความสะดวกอันนี้ว่าเป็นความสุขอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นคำที่สมมติให้แก่ “ที่สุดจบของความทุกข์” นั่นเอง ฯ [๗๑]

ทางฝ่ายความสะดวกเทียม หรือ ความสุขเทียมก็อย่างเดียวกัน, แทนที่จะยึดถือว่าลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นตัว “ความสุข” ก็ จะเห็นตามที่เป็นจริงว่า มันเป็นเพียง “สิ่ง

ที่สนองความอยาก” ของผู้อยากได้ เพื่อให้
“ความอยาก” นั้นๆ ระวังสงบไปเป็นครั้ง
คราวเท่านั้น และเราลงเรียกความไม่ดีขึ้น
ของตัณหา เพราะมันได้รับความพอใจ
ชั่วคราวนั้นว่าเป็น “ความสุข” ต่างหาก ฯ

[๗๒]

มองอย่างไร

มองอะไร	มองให้เห็น	เป็นครูสอน:
มองไม้ขอน	หรือมองคน	ถ้าค้นหา,
มีสิ่งสอน	เสมอกัน:	มีปัญญา-
จะพบว่า	ล้วนมีพิษ:	อนิจจัง ฯ
จะมองทุกข์	หรือมองสุข	มองให้ดี
ว่าจะเป็น	อย่างที่	คนเราหวัง;
หรือเป็นไป	ตามปัจจัย	ให้ระวัง,
อย่าคลุ้มคลั่ง	จะมองเห็น	เป็นธรรมดา ฯ
มองโดยนัย	ให้มันสอน	จะถอนโศก
มองแยกโยก	มันไม่สอน	นอนเป็นบ้า
มองไม่เป็น	จะโทษใคร	ที่ไหนมา
มองถูกท่า	ทุกข์คลาย	สลายเอง ฯ

สุขของคน

ความสุขนั้น จะหาได้ ที่ไหนหนอ

หาพบ, ก็ ที่ความโง่ โมหะหนา.

มีอย่างไร มีเท่าไร ไหนจะมา

เป็นการหา สิ่งที่ไม่จริง.

มีคนพูด ว่าเขาได้ สุข-ประสพ

ถ้าหาพบ ก็พบ เพราะโง่สิ่ง.

มีคนว่า “สุขหนอ ๆ”: เป็นข้อดี

เพราะว่าจิต เป็นสิ่ง ที่หลอกคน.

ในบาลี มีคำกล่าว ถือ “ความสุข”

นั่นหมายถึง สิ้นทุกข์ ทุกแห่งหน.

ทำไมกล่าว ว่า “นิพพาน นั้นสุขล้น”

นั่นท่านพูด ภาษาคน ให้คนฟัง

ทุกข์เพราะสิ่งที่มี

มีอะไร	มีไม่เป็น	ก็เป็นทุกข์
ถึงมีสุข	ก็ยังมีทุกข์	เพราะสุขนั้น,
ดูให้ดี	อย่าเสียที่	ให้กับมัน
ที่หากัน	มาเพิ่มทุกข์	ให้ทุกที;
ยามจะมี	มิให้เป็น	ไม่เป็นทุกข์
ยามจะกิน	กินให้ถูก	ตามวิถี,
ยามจะถ่าย	ถ่ายให้เป็น	เห็นสุดดี
ถ้าอย่างนี้	ไม่มีทุกข์	ทุกคืนวัน;
ถ้าต้องทุกข์	เพราะสิ่ง	ที่หามา
ก็กลายเป็น	เรื่องที่	ไม่น่าขัน,
ดูให้ดี	อย่าเสียที่	ให้ผีมัน
ได้พากัน	หัวเราะคน	ป่นปี้เอ๋ย ฯ

อยากอะไร-ทำอะไร?

อยากหายโง่	จงพิจารณา
อยากมีธรรมะศาสนา	จงอดกลั้นอดทน
อยากบรรลุมรรคผล	อย่าทำให้มี “ตัว”
อยากสุขกันให้ทั่ว	ต้องเอื้อเพื่อเพื่อแผ่
อยากสนองคุณพ่อแม่	อย่าเลิกกิจแห่งสกุล
อยากรวบด้วยบุญ	อย่าทำให้เลยเถิด
อยากไม่เสียชาติเกิด	ก็เป็นคนให้เป็น
อยากมีความเย็น	ต้องอาบด้วยพระธรรม
อยากหมดเวรหมดกรรม	ต้องไม่มีตัวกู-ของกู
อยากไม่ให้ทุกข์เหลืออยู่	ต้องทำให้ว่างไปเลย
อยากให้มีมันลงเอย	ต้องถึงความดับไม่เหลือ
อยากสุขไม่มีทุกข์เจือ	ต้องนิพพาน ปรัมม์ สุข ๖

เพชรในหังคางคก

มหัศจรรย์	มีอยู่	ในธรรมะ
แต่ลึกมาก	ยากที่จะ	สังเกตเห็น
ทุกข์หรือสุข	ที่มีอยู่	คู่เข้าเย็น
ถ้าดูเป็น	ให้ค่าเรา	โดยเท่ากัน
แม้มีทุกข์	แทบว่า	เลือดตาไหล
ถ้าดูไป	มันสอนมา	อย่างน่าขัน
คือให้เห็น	อรรถธรรม	ที่สำคัญ:
ไม่ยึดมั่น	มันยิ่งสุข	ว่าสุขมี-
ตามธรรมดา	ที่มา	หลอกลวงเรา
ให้โง่เขลา	ยึดเห็น	เป็นสุข
แต่ที่แท้	มีแต่	ให้ทุกข์ทวี
เพราะมันมี	เสน่ห์พอก	หลอกคนงม ฯ

ธรรมะใกล้มือ

- สมัครรับ SMS ข้อธรรมฟรี เฉพาะเครือข่าย AIS
กด *455233300 แล้วกดโทรออก
- ธรรมะ “Twitter” ที่ www.twitter.com/buddhadasa
- ธรรมะดีดี (D³) รับ “ข้อธรรม” และ “เสียงธรรม”
www.facebook.com/buddhadasaarchives
www.facebook.com/book.bia
www.dhamma4u.com
www.bia.or.th
www.life-brary.com
- แอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟน ทั้ง iOS และ Android
 - BIA Dhamma eTravel : เที่ยวทั่วไทยให้ถึงธรรม
เปิดพื้นที่ธรรมในหัวใจสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมมือใหม่
 - BIA Meditation : สงบจิต พินิจ ภาวนา
สัมผัสสมาธิกับการดับเสียงธรรมชาติ

ธรรมะในสวน ตักบาตรเดือนเกิด

- ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ที่สวนโมกข์กรุงเทพ
- บูชาพระรัตนตรัย รับศีล และฟังธรรม ตักบาตรแบบครั้ง
พุทธกาล แล้วร่วมกรวดน้ำแผ่เมตตา ร่วมกินข้าวกันบาตร
- เจริญสติภาวนา และกิจกรรมมหรสพเพื่อปัญญา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

เป็นที่รวบรวม ดูแล รักษาและจัดระบบบริการการศึกษา ค้นคว้า เอกสารต้นฉบับและสื่อการศึกษาการเผยแพร่ต่างๆของท่านพุทธทาส ตลอดจนการให้บริการ ร่วมมือสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้าวิจัย พัฒนาเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนธรรม การจัดกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างสติปัญญาและจิตใจ ให้เจริญเติบโตจนกล้าแข็งในความ ถูกต้องและดีงามอย่างริ้นรมย์ จนสามารถเป็นผู้ที่อยู่เย็นและเป็น ประโยชน์ยิ่งขึ้น

www.bia.or.th